

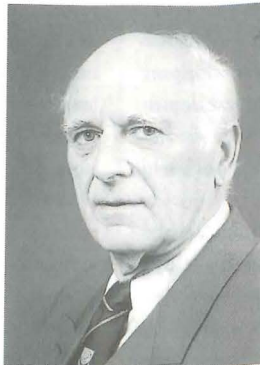
Identiteit CDA ter discussie

De christen-democratische identiteit is problematischer dan Van Gennip in zijn rechtlijnig idealisme veronderstelt (in Christendemocratische Verkenningen, nr. 5, 1993). Evangelisch geïnspireerde politiek operationeel maken is namelijk een utopie omdat Evangelie en politiek in feite haaks op elkaar staan.

Op een studiedag van Civis Mundi over het CDA en de Nederlandse politiek heb ik de evangelische inspiratie van het CDA ter discussie gesteld en in dit verband gesproken van een politieke mythe. De directeur van het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, J.J.A.M. van Gennip, voelt zich daardoor gekwetst zoals blijkt uit zijn commentaar

in Christendemocratische Verkenningen, 5, 1993. Ik zou daarmee de vele duizenden CDA-leden groot onrecht doen die van mening zijn dat de Boodschap van de Bevrijding en het Verhaal van de Levende genezende en richtinggevende betekenis hebben voor de wereld. Het is uiteraard allerminst mijn bedoeling geweest Van Gennip te kwetsen met wie ik in de jaren zestig in de KVP eensgezind actie gevoerd heb voor vernieuwing van de christen-democratie en de Nederlandse politiek, eerst in de Groep Utrecht en daarna in het

Democratisch Centrum Nederland. Van Gennip reageert op mijn betoog op een wijze die we in ons land dikwijls meemaken. Men gaat niet in op het betoog en de daarin geponeerde argumenten, maar men verklaart gekwetst te zijn en daarmee is de kous af en ontwijkt men een discussie die men vaak liever uit de weg gaat.

Prof. Dr. S.W. Couwenberg

Ideologische consensus

Er is mijns inziens geen enkele reden gekwetst te zijn. Wat ik over het CDA gezegd en geschreven heb, is een uitvloeisel van een algemene these die ik sinds de jaren zestig ontwikkeld heb, evenals andere beoefenaars van politieke wetenschappen, te weten de these van de ontideologiser

ing van de politiek. De confessionele en de socialistische partijen zijn eind-vorige eeuw ontstaan in oppositie tegen de burgerlijk-liberale samenleving en cultuur, maar in de tweede helft dezer eeuw zijn zij steeds meer geïnte-

greerd geraakt in die samenleving en cultuur en vertegenwoordigen zij nog slechts een bepaalde politieke variant van de burgerlijk-liberale ideologie en beschavingstraditie die, zoals CDA-ideoloog E.M.H. Hirsch Ballin in dit blad¹ volmondig erkend heeft, ook aan ons staatsbestel ten grondslag ligt.

In de westerse democratie is een brede ideologische consensus gegroeid rond die beschavingstraditie, die we plegen samen te vatten in de idee van de grond- of mensenrechten en de beginselen van de democratische rechtsstaat en sociale markteconomie en die we in het Oost-Westconflict verdedigd hebben als westerse waarden.

De kernbegrippen van het CDA liggen in het verlengde van die consensus en kunnen moeilijk als specifiek-christelijke beginselen worden aange-merkt zoals al eerder in dit blad is betoogd.² De invulling van die begrippen sluit nauw aan op de liberale beschavingstraditie zoals blijkt uit het recente Wetenschappelijk Instituut-rapport "Wij zijn het volk". Het christen-democratisch grondbeginsel van publieke gerechtigheid wordt daarin bijvoorbeeld geïnterpreteerd als een keuze voor de principes van de democratische rechtsstaat en de mensenrechten. De christen-democratische idee van de verantwoordelijke samenleving is een nieuwe uitwerking van de *civil society-conceptie* van de liberale beschavingstraditie. In juistgenoemd rapport wordt daar dan ook expliciet naar verwezen.

Evangelie en politiek

Nu kan men tegenwerpen dat de identiteit van het CDA niet zozeer gezocht moet worden in die kernbegrippen,

maar in de toetsing van het beleid aan het Evangelie, welke immers volgens het Program van Uitgangspunten het kenmerk van zijn politieke overtuiging is. Maar wat is de reële praktische betekenis van die toetsing? Als daarop in de praktijk een beroep wordt gedaan, zoals bijvoorbeeld geschiedde in het kernwapendebat, wordt dat, zoals Lubbers deed op het CDA-congres eind-1979, van de hand gewezen als een verwerpelijke uiting van moralisme. Voormalige AR-politici hebben met spijt verklaard dat het appèl op het Evangelie in de CDA-fractie geen effect sorteert. Beslissend is daar welk effect

---

Velen die carrière willen maken, maken voor de grondslag een beleefde buiging.

---

een bepaald standpunt heeft op de positie van het kabinet en hoe dat overkomt bij de kiezers. Voor een partij die permanent deelneemt aan regeringsmacht, is dat een begrijpelijke opstelling.

Niet voor niets noemde J. de Ruyter toen hij voor het CDA minister van Justitie was, de verbinding van het Evangelie met de politiek een bijna ondragelijke last.³ Evangelie en politiek staan immers haaks op elkaar. Het Evangelie appelleert op zelfverloochening, nederigheid, oprechtheid en waarachtigheid en staat kritisch tegenover wereldse macht en uiterlijke schijn. Het politieke ambacht noopt juist tot het tegendeel: voortdurend denken in machts termen en dus tot flexibel, opportuun reageren op de wisselende kansen van het politieke machtsspel en cultivering van uiterlijke schijn (*image building*). Vandaar ook het flexibele en vaak dubbelzinnige karakter van het politieke taalgebruik.

Er is een sterke neiging het machtsmotief als politieke drijfkracht achter een rookgordijn van ideologische en juridi-

sche normen en waarden te verhullen, zeker in een land als het onze met zijn vanouds sterke moralistische oriëntatie. Geheel in de geest hiervan karakteriseerde CDA-ideoloog Hirsch Ballin politiek als het in praktijk brengen van morele principes.⁴ Als ideoloog brengt hij hiermee een normatieve opvatting naar voren, maar in de uitoefening van het politieke ambacht spelen ook heel andere factoren een grote rol, zoals hij als praktizerend politicus moeilijk zal kunnen ontkennen.

Men heeft mij tijdens mijn politiek actieve jaren in de KVP herhaaldelijk verweten dat ik te idealistisch was en daardoor weinig gevoel had voor de politiek, dat wil zeggen voor het politieke machtsspel, dat heel wat anders is dan mooie idealen en morele principes in praktijk brengen, zo werd mij te verstaan gegeven. Die vermaning heb ik volledig verwerkt in mijn opvatting van politiek. Ik ga niet zover als zogenaamde politieke realisten in de politieke wetenschappen om het hele politieke bedrijf te herleiden tot het machtsmotief. Politiek is de resultante van een wisselwerking tussen morele principes en het machtsmotief, waarbij er wel voortdurend een tendens aanwezig is die principes dienstbaar te maken aan het machtsmotief.

Ik zou een groot voorstander zijn van evangelisch geïnspireerde politiek, als zo'n politiek operationeel te maken is. Maar dat is de afgelopen twintig eeuwen nimmer gelukt. Dit is een utopie. Uit de geschiedenis blijkt hoezeer de Bijbel of het Evangelie in de praktijk gehanteerd is als instrument ter rechtvaardiging van zeer uiteenlopende en tegenstrijdige standpunten en belangen. Van Gennip ziet zelf in het compromis dat ten grondslag ligt aan het beginselprogramma van de Europese

Volkspartij van november 1992, de samenwerking van eeuwen van misbruik van de band tussen geloof en politiek. De herinnering daaraan was zo sterk dat geen meerderheid te vinden was voor een principiële stellingname, die meer in de lijn lag van het CDA.⁵

Onmogelijke opgave

Volgens Van Gennip heeft het CDA nu gekozen voor een eenduidig te interpreteren grondslag die op herkenbare wijze vertaald dient te worden in politieke keuzes, met name in een tot die grondslag herleidbaar verkiezingsprogramma, en in een politieke praxis van personen, die aanspreekbaar zijn op die grondslag. Dit is, hoe goed ook bedoeld, een onmogelijke opgave. Die grondslag is voor velerlei uitleg vatbaar zoals de geschiedenis van de christendemocratie sinds de vorige eeuw ook overvloedig illustreert. Het machtsmotief speelt daarbij, gegeven de aard van de politiek, een niet te onderschatten rol. Het CDA moet om zich als (permanente) regeringspartij te handhaven, voortdurend vaak omstreden en problematische compromissen sluiten en wisselende accenten leggen in zijn beleid. Een eenduidige interpretatie van zijn grondslag is hiermee onverenigbaar.

Ideologen versus pragmatici

Van Gennip ziet in zijn stellingname volledig de permanente spanning over het hoofd tussen religie/ideologie en het politieke machtsspel. In alle grote stromingen en partijen resulteert die spanning in een zekere vleugelvorming waarin politieke ideologen en idealisten staan tegenover pragmatische, in het politieke machtsspel verwikkelde en naar po-

---

**Politieke ideologen
en idealisten spelen
in de politieke
praktijk slechts een
secundaire rol.**

---

litiek succes strevende politici, die hun gedrag met het oog daarop bij voorkeur afstemmen op de pragmatische regels van politieke strategie en tactiek en de interpretatie van hun ideologie daarmee zoveel mogelijk in overeenstemming proberen te brengen. Laatstgenoemde richting geeft in de praktijk in de regel de toon aan. Hoe onmisbaar politieke ideologen en idealisten als Van Gennip en zijn medestanders ook zijn om het politieke leven boven de pure machtsstrijd uit te tillen, in de politieke praktijk spelen zij slechts een secundaire rol. Zij vervullen daarin voornamelijk een kritische functie.⁶

Als het CDA nog steeds vasthoudt aan een exclusief christelijke inspiratie, dan doet het dit voornamelijk om praktische redenen, zo heb ik gesteld. Ik erken dat dit te ongenueanceerd is. Dit geldt niet voor de ideologische/idealistische vleugel van het CDA, maar vooral voor CDA-politici en bestuurders. Als permanente regeringspartij is het CDA in sterke mate een bestuurderspartij geworden. Het trekt veel politiek en bestuurlijk talent aan. En terecht. Wie in politiek of bestuurlijk opzicht carrière wil maken vindt in die partij uitstekende ontplooiingsmogelijkheden. Voor de grondslag zullen velen met het oog daarop gaarne een beleefde buiging maken.

CDA en Europese Volkspartij

Dat politiek pragmatisme in allerlei kwesties uiteindelijk de doorslag geeft, is onlangs opnieuw gebleken op Europees niveau. Het CDA heeft zich krachtig verzet tegen opneming van conservatieve partijen in de christendemocratische fractie van het Europese Parlement omdat de christendemocratische identiteit daardoor zou worden aangetast. Ook in dit blad is daar her-

haaldelijk met nadruk op gewezen.⁷ Maar tenslotte is het CDA om pragmatische redenen hiermee toch akkoord gegaan. De Duitse CDU geldt trouwens in CDA-ogen allang als een conservatieve partij en daar werkt men al jarenlang nauw mee samen in Europees verband. Een prominent CDA-er als Gualthérie van Weezel gaat zelfs zover de christen-democratie op één lijn te plaatsen met de Britse Conservatieven en heeft daar geen enkele moeite mee.⁸ In de literatuur en de publieke opinie pleegt men de christen-democratie overigens in het politieke centrum te plaatsen. De Europese Volkspartij heeft bij haar fundering ook principieel gekozen voor die positie.⁹ Het CDA wijst die positie echter keer op keer nadrukkelijk af. CDA-premier Lubbers zegt die positie zelfs te verafschuwen.¹⁰

Dit illustreert opnieuw dat de christendemocratische identiteit problematischer is dan Van Gennip in zijn rechtlijnig idealisme veronderstelt.

Prof. Dr. S.W. Couwenberg (1926) is emeritus-hoogleraar staats- en bestuursrecht aan de Erasmusuniversiteit en hoofdredacteur van het tijdschrift Civis Mundi

Noten

1. E.M.H. Hirsch Ballin, Politieke besluitvorming en veranderende religiositeit, Christendemocratische Verkenningen, 5, 1991.
2. Zie b.v. P.J. Boukema, De terugtrekkende staat, Christendemocratische Verkenningen, 7/8, 1985.
3. Zie A.R. Staatskunde, februari 1980. Zie ook zijn oratie Recht en welzijn, 1976 waarin hij afstand doet van een bijbelse rechtvaardiging van het recht vanwege het permanente gevaar van een volstrekt willekeurig bijbelgebruik.
4. E.M.H. Hirsch Ballin, Willibrord als voorbeeld, Christendemocratische Verkenningen, 8, 1990.
5. J.J.A.M. van Gennip, Huis ten halve in Griekenland, Christendemocratische Verkenningen, 12, 1992.
6. Zie voor de hier kort gesignaleerde problematiek die ook van belang is voor de staatsrechtbe-

- oefening mijn Gezag en vrijheid, 1991, pp. 11-14.
7. Zie o.a. Th. Brinkel, De christen-democratie in West-Europa, CDU, januari 1990, H. Hoogerwerf en A. Koppejan, Heeft de Europese christen-democratie nog toekomst?, CDV, mei 1990; A. Oostlander, Christendemocratische versies conservatieve politiek, CDV, september 1990.
  8. Zie het interview met hem in NRC-Handelsblad, 27 juni 1992 (Zaterdagbijvoegsel, p. 7).
  9. Zie R. Papini, Für eine Doktrin der EVP, Christlich Demokratisches Panorama, April/September 1978. In dezelfde zin ook K.J. Hahn in het KVP-tijdschrift Politiek Perspectief, juli-aug. 1974.
  10. Ruud Lubbers, Samen op weg, 1991, pp. 144-146.

Naschrift Jos van Gennip

De beschouwingen van Dr. Couwenberg zijn juist een voorbeeld van de hindernis, die een overtuigend christen-democraat zichzelf oplegt. Een hindernis die alles te maken heeft met de vraag die keer op keer gesteld moet worden: wat bepaalt de motieven en de richting van politiek handelen?

Maar daarmee is die hindernis een ontkenning van de stelling, dat machtsstreven het bepalende kenmerk van dat handelen zou zijn. De zelfgekozen grondslag van het CDA is anno 1993 bepaald niet zonder meer bevorderlijk voor zo'n machtsstreven.

Wie in een sterk seculariserende samenleving durft te blijven kiezen voor een expliciet christelijke grondslag laat bewust een gedeelte van het kiezerspotentieel, dat zich aangetrokken zou voelen tot een loutere bestuurderspartij, liggen. Hij of zij beperkt ook impliciet de instroom van effectieve medewerkers, die zich niet door die grondslag voelen aangetrokken.

Meer nog: keer op keer wordt het CDA door buitenstaanders het leven moeilijk gemaakt met de - bij machtsstreven

overbodige - vraag hoe we dit of dat standpunt kunnen verenigen met zijn christelijke inspiratie. Dat is niet alles, maar het is wel een indicatie dat het om meer gaat.

Dat meerdere is de herkenbare politieke keuze die uitstijgt boven de pure eigen belangenbehartiging. Dat meerdere is de eenheid tussen Program van Uitgangspunten, verkiezingsprogramma en dagelijks politiek handelen. Het CDA heeft een profiel neergezet, dat moet uitstijgen boven de pure belangenbehartiging van de achterban. Het sluit ook zo een kiezerspotentieel uit. Dat meerdere is vooral de telkens herkenbare inzet van mensen, die macht en invloed willen gebruiken niet ten eigen bate, maar omdat juist democratische politiek een uniek middel is om gerechtigheid en humaniteit te verwirkelijken en misstanden te corrigeren.

Is deze opvatting niet van deze wereld? Inderdaad: ze staat bloot aan de constante verleiding van erosie, van het vergeten waarvoor het appèl ook weer bedoeld was. De inspirerende auteur van "De Strijd tussen Progressiviteit en Conservatisme" heeft dat persoonlijk ervaren. Het is jammer dat die zijn oordeel over de christen-democratie kennelijk in doorslaggevende mate bepaald heeft.

Juist in dat boek beschrijft Couwenberg die andere momenten, waarin de constatering van sociale misstanden, achterstelling werd afgezet tegen wat de bedoeling van de Schepper met de wereld zou zijn, laat hij zien hoe mensen in die tegenstelling de inspiratie vonden en de moed om tot politieke actie te komen. In de vorige eeuw, bijvoorbeeld na de encycliek Rerum Novarum

en het Christelijk-Sociaal Congres.

Het boek verdiende nieuwe hoofdstukken, bijvoorbeeld over het midden van de jaren zestig toen in de Vaticaanse vernieuwing en in de oproep van de Wereldraad van Kerken voor de promotie van een verantwoordelijke samenleving een beslissende nieuwe impuls gegeven werd voor christelijke sociale actie en christelijke politiek. Tegenover de verleiding van de erosie staan ook die zeer recente ervaringen van telkens nieuwe groepen, denk aan jongeren, denk aan de vrouwen, die in het CDA een appel vinden voor macht- en belangenoverstijgende politieke inzet.

Dat te ontkennen, is kortzichtig en het doet juist onrecht aan die velen, die daarom bezig zijn in en rond het CDA.